

תקציב המוזיאונים המוכרים בישראל - ניתוח כלכלי תמציתי

א . רקע לעבודה

מסמך זה מהווה תקציר ראשוני של מסמך כלכלי מקיף העוסק בתקצוב המוזיאונים בישראל, שיושלם בחודש אפריל השנה. המסמך המקיף מוכן לבקשת יושב ראש מועצת המוזיאונים, ד"ר שמשון שושני והוא ממומן על ידי איקו"ם וקרן ברכה, בתאום עם משרד התרבות. באוגוסט 2012 הגשנו לפורום מוסדות התרבות בישראל מסמך כלכלי מקיף שסקר את תמיכת הממשלה בתקציבי מוסדות התרבות בישראל בתחומי התיאטרון, המוסיקה, המחול והמוזיאונים. בתמונת החוסר התקציבי המאפיין את כל מוסדות התרבות בישראל, בלטה לעינינו הבעיה הייחודית של המוזיאונים המוכרים: תקצוב חסר קיצוני שבתמצית מתבטא בכך שהמוזיאונים מקבלים, באופן יחסי, פחות ממחצית מהתמיכה שמקבלים מוסדות התרבות האחרים מתקציב המדינה וכתוצאה מכך מצבם הולך ומחמיר מדי שנה בשנה. הקיפוח היחסי הזה, בתוך תמונת החסר התקציבי, המאפיינת את כל מוסדות התרבות בישראל, נראה לנו תמוה ושגוי מבחינה כלכלית ותרבותית. המוזיאונים, הפועלים מתוקף חוק המוזיאונים, מחויבים עקב כך בהוצאות רבות לשימור האוספים שלהם והצגתם הנאותה לציבור, אך החוק לא נתן לכך מענה כספי. פריטי האוספים במוזיאונים, למעלה ממיליון פריטים, נמצאים במוזיאונים כמשמרת, בנאמנות עבור המדינה ועבור הדורות הבאים, כדבר החוק, אבל תקצוב המוזיאונים אינו לוקח עובדה זו בחשבון. המבנים של המוזיאונים, בחלקם שכיות ארכיטקטורה היסטוריות חשובות, אינם נשמרים כהלכה בהעדר תקציב הולם. החסר בתקציב גורם לניצול חלקי ביותר של הפוטנציאל התרבותי והחינוכי של המוזיאונים שיש ביכולתם לקלוט מיליוני מבקרים נוספים ולהעשיר את חיי התרבות בישראל בכלל ובפריפריה בפרט.

נקודות אלו ואחרות עומדות ביסוד העבודה המקיפה שאנו מבצעים כיום, הכוללת סקר בכתב שכבר נשלח ל 50 מנהלי המוזיאונים, פגישות עם כ – 20 מנהלי מוזיאונים, אוצרים ואנשי כספים ופגישות עם אנשי אקדמיה וגורמים נוספים העוסקים בתחום.

המסמך להלן הוא תקציר של חלקו הראשון של המסמך המקיף הנמצא בהכנה, ומציג את התובנות והמסקנות הראשוניות שלנו ביחס לפעולות המיידיות בהן יש לנקוט. במסמך זה איננו מתייחסים לשינויי חקיקה ולמהלכים מכווננים שאותם יש לממש בעשור הקרוב.

ב. תמונת מצב

פרק זה מתייחס ל- 50 מוזיאונים (מתוך למעלה מ- 200 מוזיאונים פעילים בישראל) המוכרים על פי חוק המוזיאונים ומתוקפו הם זכאים לתמיכה מתקציב משרד התרבות בתקנת המוזיאונים (להלן המוזיאונים)

בשנת 2011 פקדו את המוזיאונים כ- 4,130,000 מבקרים מהם כ- 800,000 תלמידי בתי ספר בביקורים מודרכים ועוד כ- 300,000 ילדים ובני נוער.

תחומי ההתמחות של המוזיאונים הם: אמנות, היסטוריה, ארכיאולוגיה, אתנוגרפיה, מדע וטבע.

המוזיאונים מסווגים לארבע קבוצות משנה. הסיווג הינו בעיקר על פי הגודל והיקף הפעילות. בקבוצה א' נמצא מוזיאון ישראל לבדו שמספר המבקרים בו היה כ- 690,000. מוזיאון ישראל מוגדר לעתים כמוזיאון הלאומי אך אין לו כל מעמד סטטוטורי.

בקבוצה ב' כלולים 5 מוזיאונים 'ארציים': מוזיאון ת"א, (כ- 464,000 מבקרים) מוזיאון ארץ ישראל (כ- 456,000 מבקרים) מוזיאון המדע חיפה (כ- 305,000 מבקרים), מוזיאון המדע ירושלים (כ- 190,000 מבקרים) ואשכול מוזיאוני חיפה (כ- 181,000 מבקרים).

בקבוצה ג' כלולים 9 מוזיאונים 'אזוריים': אמנות האסלאם, ארצות המקרא ומגדל דוד בירושלים. הכט לארכיאולוגיה באוניברסיטת חיפה וגן המדע במכון ויצמן; המוזיאונים העירוניים של הרצליה וראשון לציון, וכן, מוזיאון לוחמי הגטאות והמשכן לאמנות בעין חרוד. מגדל דוד זכה ל- 297,000 מבקרים. ארצות המקרא ל- 136,000. ממוצע המבקרים ביתר המוזיאונים בקבוצה זו הוא כ- 59,000.

בקבוצה ד' כלולים 35 מוזיאונים 'מקומיים'. הבולטים שביניהם מבחינת מספר המבקרים הם בית יגאל אלון בגינוסר (155,000 מבקרים) והמוזיאון לאמנות בפתח תקווה (127,000). ממוצע המבקרים ביתר המוזיאונים בקבוצה זו הוא 22,000 לשנה.

כפי שיובהר בהמשך, הבעיות של המוזיאונים שונות בתכלית בין הקבוצות ובין המוזיאונים. כך למשל, מוזיאון שאינו מסוגל להקים ולו תערוכה מתחלפת אחת בשנה מפאת חוסר תקציב, לא יוכל למשוך מבקרים. כמו כן, אין דין מוזיאון בירושלים או ת"א כדין מוזיאון בפריפריה. בשנת 2011 הופקדו המוזיאונים על שמירתם ושימורם של למעלה מ- 1.4 מיליון פריטים. רק חלק קטן מפריטים אלה מוצג לקהל בשטח תצוגת פנים מצרפי של כ- 80,000 מ"ר מתוך שטח כולל (פנים וחוץ) של כ- 300,000 מ"ר.

בשנת 2011 הוצגו במוזיאונים כ- 350 תערוכות מתחלפות והוקמו 10 תצוגות קבע חדשות. כ- 300 פרסומים חדשים יצאו לאור.

מספר המועסקים הקבועים עמד על כ- 1,450. דמי הכניסה האופייניים למבוגר בקבוצות א' ב' נעו בין 40 ל- 48 ש"ח וכמחצית מכך בקבוצות ג' ד'. בשנת 2011 הסתכמו הוצאות המוזיאונים ב 415.3 מליון ש"ח והכנסותיהם ב- 374.2 מליון ש"ח. מכלל ההכנסות היו ההכנסות העצמיות 112.9 מליון ש"ח (30.2%); הכנסות מתרומות וקרנות עמדו על 112.9 מליון ש"ח (30.2%); משרד התרבות תמך במוזיאונים בסכום של 40.9 מיליון ש"ח בלבד (10.9%); השלטון המקומי 75.3 מליון ש"ח (20.3%) ומשרד החינוך ואחרים 15.6 מליון ש"ח (4.2%). הגרעון לשנה זו עמד על 41.1 מליון ש"ח. מרכיב הגרעון המשמעותי הינו הוצאות פחת. הכנסות המוזיאונים אינן מייצרות עודפים כספיים הדרושים לחידוש ולתחזוקת מבנים, מערכות ותצוגות, אינן עונות על צרכי שימור האוספים ואינן מאפשרות למוזיאונים למלא כהלכה את ייעודם התרבותי והחינוכי.

ג. ניתוח כלכלי השוואתי

להלן תמציתו של סקר כלכלי מקיף שערכנו בשנת 2012 (על בסיס נתוני פילת לשנת 2010) עבור פורום מוסדות התרבות בישראל. הסקר הראה כי המוזיאונים זוכים לתמיכה הציבורית הנמוכה ביותר ביחס לכל תחומי התרבות האחרים.

סך התמיכה של משרד התרבות במוזיאונים הסתכמה בשנת 2010 בכ 41 מליון ש"ח בלבד. פחות מ- 11 מליון דולר. זהו תקציב התמיכה של מדינת ישראל לכל 50 המוזיאונים המוכרים מדובר בתקציב תמיכה נמוך ביותר במונחים יחסיים ואבסולוטיים. תקציב תמיכה זה היווה 11% בלבד מהכנסות המוזיאונים. תקציב התמיכה למבקר במוזיאון עמד בממוצע על 10 ש"ח בלבד.

להשוואה, התמיכה בתיאטרון הסתכמה ב 110 מליון ש"ח המהווים 24% מהכנסות התיאטרונים. התמיכה למבקר בתיאטרון עמדה על 24 ש"ח למבקר. השוואת התמיכה של משרד התרבות למבקר במוזיאונים לתמיכה למבקר בתיאטרון, תעמיד את תקציב התמיכה למוזיאונים על סך של 98 מליון ש"ח.

השוואה נוספת: התמיכה במוסיקה הקלאסית הסתכמה ב 71 מליון ש"ח, למרות שמספר המבקרים במופעי המוסיקה הוא פחות ממחצית ממספר המבקרים במוזיאונים. תמיכה זו היוותה 24% מהכנסות המוסיקה הקלאסית והתמיכה למבקר היתה 42 ש"ח. בתחום המחול התמיכה למבקר עמדה על 62 ש"ח לעומת 10 ש"ח למבקר במוזיאונים. כאן המקום לציין שקהל המחול והמוסיקה הוא ברובו קהל הנמנה על השכבות המבוססות, בעוד שקהל המוזיאונים נמנה על כל שכבות הציבור. ככלל קיים פוטנציאל לא ממומש של מבקרים במוזיאונים דווקא מקרב השכבות החלשות ותושבי הפריפריה.

מצב דברים זה משקף את תמונת המצב לאורך כל העשור האחרון, באופן שוטף ומצטבר. **במחירי 2012 התמיכה במוזיאונים בשנת 2000 עמדה על 40 מליון ש"ח וזה גם גובה תקציב התמיכה בשנת 2012 !** במילים אחרות, תקציב התמיכה במוזיאונים נותר ללא שינוי ובאותם סדרי גודל לפחות במשך של 12 שנים ברציפות.

להערכת חשבי המוזיאונים, מדד הוצאות המוזיאונים, שבו יש לעלויות האנרגיה ולעובדי קבלן משקל רב, עלה יותר מאשר המדד הכללי. על כן הפגיעה במוזיאונים היתה אף חמורה יותר. באופן לא הגיוני, המוזיאונים חולקים אותו סעיף תקציבי עם אמנויות הבמה. למעשה אין דמיון בין המוזיאונים ומטלותיהם בתחום האיסוף, השימור התצוגה והתחזוקה לבין תחומי התיאטרון, המחול והמוסיקה. מטלות המוזיאונים דורשות התייחסות ייחודית שונה ואוטונומיה תקציבית בהליך התקצוב.

בבואנו לדון בתקציב ההולם את צרכי המוזיאונים ראוי לבחון כיצד עלה פי ארבע וחמש תקציבם של שני תחומי תרבות אחרים שכבר פרצו את תקרת הזכוכית ויצאו לדרך עצמאית באמצעות חקיקה שהביאה שגשוג להם ולתרבות הישראלית. **הספריות שתקציבם עלה אל מעבר ל 75 מליון ש"ח** (בהשוואה ל 41 מליון ש"ח למוזיאונים) וגם הקולנוע שתקציבו עלה ל 72 מליון ש"ח. זאת, כאמור, בזכות חקיקה ייעודית, צמודת תקציב וממוקדת מטרה: חוק הספריות וחוק הקולנוע.

המוזיאונים מעצבים עבור התיירים את חווית הביקור וההתרשמות מישראל. אין תייר שאינו מכיר את המוזיאונים החשובים בבירות התרבות של העולם; מקומם, מעמדם, חשיבותם, תרומתם לתרבות, לחברה, לכלכלה ולתיירות. ההקצבות לתרבות בכלל ולמוזיאונים בפרט באירופה עולות במכפלות ניכרות על ההקצבה בישראל. **ההקצבה לנפש בצרפת היא פי 5 מאשר בישראל, ההקצבה בדנמרק פי 16.**

חשוב להדגיש כי כל הנתונים שהוצגו לעיל הינם נתונים שנתיים, שלהם אפקט מצטבר במהלך השנים. הזמן אינו עומד מלכת.

בין השנים 2000 ל 2012 שבהן תמיכת משרד התרבות נשארה באותו סדר גודל ריאלי (כ- 40 מליון ₪ 11% מההכנסות) נוספו עשרות אלפי מ"ר חדשים של מבנים ושטחי תצוגה (במימון תורמים), נוספו מאות אלפי פריטים לשימור, נוספו חמישה מוזיאונים מוכרים לרשימה, ומנגד, עשרות אלפי מ"ר של מבנים, מתקנים, תצוגות ואוספים ייחודיים התבלו, לא חודשו ולא תוחזקו. זהו כמובן נזק שחלקו בלתי הפיך ושאינו ניתן לכימות.

כאן המקום להזכיר כי בין השנים 2000 ל- 2010 חלה שחיקה גם בתמיכתו של השלטון המקומי אשר ירדה מ 70 מליון ש"ח בשנת 2000 (במחירי 2010) שהיוו 19% מכלל ההכנסות, ל 60 מליון ₪ בשנת 2010, שהיוו 16% מכלל ההכנסות.

התמיכה הציבורית המצרפית במוסדות התרבות מורכבת מתמיכות משרד התרבות, השלטון המקומי ומשרדי ממשלה אחרים. התמיכה הציבורית המצרפית במוזיאונים בשנת 2010 עמדה על 31% מסך ההכנסות. התמיכה הציבורית המצרפית בתיאטרון ובמחול עמדה על 40%

ובמוסיקה על 38%. פירוש הדבר הוא כי למוזיאונים חסרה תמיכה ציבורית של 36 מליון ש"ח לשנה רק כדי להשתוות לאמנויות הבמה. בשנים 2000-2012 מדובר בחוסר תמיכה רב-שנתי מצטבר בהיקף של למעלה מ 400 מיליון ש"ח, סכום משמעותי שחסרונו ניכר בכל היבטי הפעילות של המוזיאונים.

להשלמת ההשוואה נציין כי ההכנסה העצמית הפוטנציאלית ממבקר במוזיאון נמוכה בהרבה מההכנסה באמנויות הבמה. ההכנסה הממוצעת למבקר במוזיאונים הינה 28 ש"ח בלבד לעומת 51 ש"ח בתיאטרון ו 90 ש"ח במוסיקה ובמחול. משום כך, ההכנסות העצמיות תורמות רק 33% מסך הכנסות המוזיאונים לעומת כ- 50% באמנויות הבמה.

לפני כעשור פעלה ועדה ציבורית בראשותו של פרופ' אבישי ברוורמן, אשר קבעה כי הפעילות המוזיאולית בישראל לוקה בחסר וכי קיימת סכנה מוחשית לעצם קיומם של מוזיאונים רבים ולשימורם של האוספים. הועדה המליצה על הגדלה ניכרת של תקציבי התמיכה, המלצה שלא מומשה.

הסקר שאנו מבצעים כיום יתן תמונת מצב מפורטת יותר לגבי משבר המוזיאונים, שכן, קיים הבדל מהותי במצבם הקיומי של מוזיאונים שונים.

רוב התרומות שנאספות מגיעות בעיקר ל 5-6 מוזיאונים, בעיקר מוזיאון ישראל, מוזיאון תל אביב ומוזיאון המדע בחיפה.

סך התרומות לכלל המוזיאונים עמד על 133 מיליון ש"ח בשנת 2010 ו- 113 מיליון ש"ח בשנת 2011. סכום התרומות ב 2010 היה גדול אפוא פי 3 מתקציב התמיכות של משרד התרבות. אלא שתרומות אלו מגיעות כאמור למספר מצומצם של מוזיאונים ואינן מסייעות כלל למרבית המוזיאונים.

אי נחת שורר גם בקרב המוזיאונים מקבלי התרומות, שטוענים שלא ייתכן שתרומות ימננו תקציבים שוטפים או מטלות מתוקף חוק המוזיאונים, על התרומות, כך נטען, להגיע רק ל Endowment Funds.

מקור כספי זה אינו מקור יציב ובמידה רבה מושתת על יכולות ההתרמה, בעיקר בחו"ל, של קומץ אנשים שאולי אין להם תחליף. מכל מקום, במוזיאונים אלה רק בזכות התרומות נסגרים פערי התקציב.

בשנת 2011 העבירה עיריית תל אביב תמיכה של למעלה מ 41 מיליון ש"ח למוזיאון ת"א ולמוזיאון ארץ ישראל. יותר מכל תקציב התמיכה של משרד התרבות לכלל המוזיאונים גם יחד. מוזיאונים אלה מתפקדים אפוא כהלכה רק בזכות תמיכה חריגה בהיקפה של הרשות המקומית.

לעומת זאת, עשרות מוזיאונים בקיבוצים וביישובים קטנים מצויים במצוקת תקציב שמעיבה על קיומם ומשתקת את פעילותם עקב תקציבי תמיכה מזעריים הן של הממשלה והן של

השלטון המקומי, אין להם יכולת לגייס תרומות ואין להם, עקב כך, יכולת לייצר הכנסות עצמיות סבירות. התמיכה המזערית של משרד התרבות במוזיאונים היא אולי הבעיה העיקרית שמטילה צל כבד על קיומם ושימורם לאורך ימים.

ד. על מקומם של המוזיאונים בחברה ובתרבות הישראלית

לא ניתן לדמיין את פריז בלי הלובר או מרכז פומפידו; את לונדון בלי הבריטיש מוזיאום, טייט, סיינס מוזיאום, נשיונל גלרי; את ניו יורק בלי מומה, וויטני, גוגנהיים. וכשבוחנים את התמונה כולה מגלים כי מוזיאונים מצוינים מצויים בכל חבל ארץ של מדינות התרבות ומשמשים כמרכזי תרבות תוססים וכמקור גאווה וזהות לתושבים. המוזיאונים נמצאים במוקד העשייה התרבותית, במוקד העשייה החינוכית, במוקד עולם התיירות וגם מייצרים פעילות בעלת מכפיל כלכלי משמעותי ומשמשים בסיס חשוב להתחדשות עירונית, לגיבוש זהות וגאווה מקומית קהילתית ולחיזוק אזורי פריפריה. ישראל אינה שונה מיתר מדינות התרבות אך דומה שהפעילות המוזיאולית הענפה והמגוונת המתקיימת במגבלות התקציב אינה זוכה להכרה ולחשיפה ראויים. כאן המקום להזכיר כמה מהתערובות המתחלפות המוצגות במוזיאוני ישראל בעת כתיבת מסמך זה ולו רק כדי לתת פרספקטיבה לתרומתם המשמעותית של המוזיאונים לחינוך, להשכלה ולחיי התרבות.

הורדוס- מסעו האחרון של מלך יהודה במוזיאון ישראל;

אתיופיה – במוזיאון ארץ ישראל ;

אמנים אאוטסיידרים בישראל – במוזיאון חיפה;

Captcha מדעי המחשב – במוזיאון המדע ירושלים;

שמואל כץ – במשכן לאמנויות בעין חרוד;

החלל – במוזיאון המדע חיפה;

המרד הגדול בגליל. 66 לספירה – מוזיאון הכט;

עשר מכות מצרים. מדע והיסטוריה לילד – גן המדע;

'מחוות תיאטרליות' – מוזיאון הרצליה ;

הקיסר וילהלם השני מגיע לירושלים – מגדל דוד;

יער שחור לבן. מת"א וגטו ורשה לטרבלניקה – לוחמי הגטאות ;

על הטפשות' – מוזיאון פ"ת ;

יונה פישר, אוצר – מונארט ;

דרומה. צילומי מיכה ברעם – מוזיאון הנגב;

כ- 350 תערוכות חדשות נערכות מדי שנה במוזיאונים המוכרים בישראל. תערוכות מתחלפות ותצוגות חדשות, שחשיבותן בהתחדשות ועידוד יצירתיות ובמעקב אחר החדש והמשתנה, הן כמובן רק חלק מהפעילות התרבותית הענפה המתקיימת במוזיאוני ישראל. המוזיאונים מקיימים פעילויות מגוונות רבות. מופעים של אמנויות הבמה, סרטים ייחודיים, הרצאות, ימי עיון, מפגשים עם אמנים, כנסים, פסטיבלים, קייטנות, ערבי תרבות איכותיים חוגים והפעלות לילדים ולנוער. המוזיאונים מהווים את המקום המשלים האולטימטיבי לבתי הספר כמקום ללימוד להדרכה ולהתנסות, הן של כלל התלמידים והן של בני נוער שוחרי מדע, אמנות וטבע. המוזיאונים מספקים כר נרחב לחוקרים. מפיקים מאות פרסומים תרבותיים ומדעיים מדי שנה.

המוזיאונים, בעיקר הפריפריאליים ובערי השדה, הם מוסד חשוב בקהילתם ותורמים לגיבוש הזהות המקומית, הלוקאלפטריוטית, לחינוך הצעירים, לזיקה לערכי האמנות, הטבע, לנוף, להסטוריה והארכיאולוגיה, האוניברסליים והמקומיים, והם מוקד לפעילות תרבותית וקהילתית במיטבה.

המוזיאונים משרתים נאמנה את תעשיית התיירות על כל מרכיביה. כל זאת בנוסף למשימות איסוף, שמירה, שימור, קיטלוג, צילום ורישום של מאות אלפי פריטים רבי חשיבות להעברת ערכי תרבות ומורשת ומדע מדור לדור. המוזיאונים הם שומרי נכסי התרבות של המדינה לאורך ימים, עבור ההסטוריה ולדורות הבאים.

סך התמיכה של משרד התרבות ל-50 המוזיאונים המוכרים היא כאמור 41 מליון ש"ח. לעומת זאת, תקציב רשות השידור, להשוואה, הוא מעל מיליארד ש"ח. בראייה תרבותית רחבה המעוגנת בחשיבה כלכלית ניתן לטעון כי היקף התקציב הניתן למוזיאונים אינו מבטא נכונה את תרומתם לחברה ולתרבות. מדובר לא רק בתרומה שוטפת אלא בתרומה לאורך שנים ודורות. המוזיאונים ראויים לתפוס מקום חשוב יותר, מוערך יותר, מתוקצב יותר בסדר העדיפויות של תקציבי התרבות בישראל.

מבחינה כלכלית המוזיאונים אינם מנצלים את המשאב הטמון בהם, עקב תקצוב החסר. זהו מצב של חוסר יעילות כלכלי. ניתן להכפיל ולשלש את מספר המבקרים במוזיאונים כמעט ללא תוספת עלות. בניגוד לאמנויות הבמה, ההוצאה השולית על כל מבקר נוסף היא נמוכה מאד. מיליוני ישראלים נוספים יכולים ליהנות מדי שנה מתערוכות ותצוגות שיעשירו את עולמם

ויעלו את הרמה התרבותית של החברה הישראלית. הדבר הוא בר מימוש ויש לו הצדקה כלכלית, מעבר להצדקה תרבותית וחברתית.

ה . סוגיית חוק המוזיאונים

בשנת 1984 נחקק חוק המוזיאונים שהטיל חובות ומטלות על כל המוזיאונים המוכרים שבהם דן מסמך זה. החוק קובע הלכה למעשה כי המוזיאונים פועלים בשליחות המדינה ושומרים על מיליוני המוצגים בנאמנות עבור המדינה ועבור הציבור ולמען הדורות הבאים. החוק מטיל מגבלות על פעילות מכירה או הוצאה מהארץ של פרטים מוזיאליים וקובע כי אם אוספים ופריטים אינם נשמרים כהלכה, המדינה רשאית להעבירם לרשותה או למוזיאון אחר. בדומה לחוק הספריות, החוק מטיל על המוזיאונים שורה ארוכה של מטלות שביצוען כרוך בתקציבים ובכח אדם מיומן. בניגוד לחוק הספריות, חוק המוזיאונים אינו מתקצב את המטלות והחובות שהושתו על המוזיאונים. זהו פגם חקיקתי, לדעתנו. כתוצאה מכך, בהעדר תקציבים, נוצרת מציאות ההופכת את מנהלי המוזיאונים ואת חברי הדירקטוריונים שלהם לעבריינים בעל כורחם, שכן, הם אינם יכולים להקפיד על קיום החוק בשלמותו. ואלה מטלות חוק המוזיאונים, כלשון החוק:

(1) חובתה של הנהלת המוזיאון -

- (א) להעסיק עובדים מקצועיים לפי תקן שייקבע;
- (ב) לשמר את המוצגים ולדאוג להחזקתם ולהצגתם לציבור בצורה נאותה;
- (ג) לנהל רישום ותיאור של כל המוצגים הנמצאים במוזיאון ולצלמם;
- (ד) למסור לציבור מידע על מוצגים הנמצאים במוזיאון;
- (ה) לפרסם קטלוגים ופרסומים אחרים;
- (ו) לקיים פעילות חינוכית ותרבותית במוזיאון וכן התנאים לפעילות זו;
- (ז) לקיים הוראות בענין בטחון ובטיחות;
- (ח) להגיש דין וחשבון שנתי על פעילות המוזיאון;

לחוק נלוות תקנות המפרטות, למשל, את חובת המוזיאון להבטיח מתקן הולם לאחסון הפריטים, להקפיד על טמפרטורה, אור, אחוזי לחות, אוורור, הגנה נגד אבק, טיפול בחמרים אורגניים, הדברת מזיקים וכו'. חובתה של המדינה לתקצב את חוק המוזיאונים במלואו.

לשם כך יש צורך להגדיל את תקציב המוזיאונים. המסמך המקיף יכלול התייחסות מפורטת לסוגיה זו בהסתמך על ממצאי הסקר.

ו. תקציב נוסף, ייעודו ואופן ביצועו – הצעה

כל הנאמר לעיל בתמצית מצביע על הצורך להגדיל מיידית, ובאופן קבוע, את תקציב התמיכה של משרד התרבות במוזיאונים המוכרים בסדר גודל של לא פחות מ – 40 מיליון ₪ לשנה. תוספת זו תייצב את תמיכת משרד התרבות בשיעור של 20% בלבד מסך הכנסות המוזיאונים. ברור כי גם לאחר שיתבצע מהלך זה, עדיין יהיו מוזיאונים רבים שצרכי התקציב שלהם לא ייענו, אך נראה כי צעד בהיקף זה יתרום לשנוי משמעותי בפעילות המוזיאונים, ביכולתם למלא את דרישות החוק ובכושרם לנצל את המשאב התרבותי הציבורי שעליו הם מופקדים. מימושו של צעד זה יביא בהדרגה להגדלה ניכרת של מספר המבקרים במוזיאונים. אנו מציעים לחלק את תוספת התקציב לשלושה סעיפי פעילות.

השליש הראשון יוקצה על פי מבחן התמיכות הנוכחי, כך שבפועל כל מוזיאון יקבל הגדלה של כ- 30% בתקציב שהוא מקבל ממשרד התרבות. שלישי זה ינוצל ע"י המוזיאונים לפי שיקול דעתם אך מטבע הדברים תוספת זו תאפשר לכל מוזיאון לשפר את עמידתו במטלות חוק המוזיאונים.

(לפי שעה אין באפשרותנו להגדיר את עלויות השימור או עלויות אחרות של חוק המוזיאונים) **השליש השני יוגדר כתקציב פיתוח**, הן לצורך שיקום ושיפוץ מבנים, החלפת מערכות במבנים (חשמל, אינסטלציה, מיזוג אוויר וכו') והן לשדרוג תצוגות קבע מיושנות שעבר זמנן. ההקצאה תעשה בדרך תחרותית על ידי וועדת שיפוט מקצועית שתחלק את התקציב מדי שנה ל 5-10 פרויקטים שיבחרו. ראוי לשקול מימון מלא של כל תוכניות ההגשה על ידי משרד התרבות ובמקביל לעודד השגת מימון (מצינג) מהרשויות המקומיות ומתורמים.

השליש השלישי יוקדש ברובו לתגבור מושכל של הסגל המקצועי במוזיאונים הקטנים. התקציב יממן משרות או משרות חלקיות ויבחן תקופתית. הכוונה הן לאוצרים והן לרכזי חינוך והדרכה. תגבור זה ישדרג את המוזיאונים ויביא למיצוי הפוטנציאל הבלתי מנוצל. כן מוצע שחלק קטן מתקציב זה ישמש לשיווק, קידום מכירות ויחסי ציבור ברמה הלאומית. מוזיאונים קטנים אינם יכולים להביא בכוחות עצמם את דבר פועלם לידיעת הקהל ברחבי הארץ. פעילות מיצוב ושיווק כלל ארצית, אולי על ידי איקו"ם, תהיה אפקטיבית יותר.

היעד, בפשטות, הוא להביא להכפלת מספר המבקרים השנתי במוזיאונים. להביא אל בין כתלי המוזיאונים את כל מגוון האוכלוסיה ואת כל תלמידי בתי הספר.

לפי שעה איננו מתייחסים במסמך זה לתפקידו של משרד החינוך ולקשר בין מערכת החינוך למוזיאונים. על פניו נראה כי דרושה רפורמה גם בתחום זה. אם בתמיכה בפעילות חינוכית במוזיאונים לאמנות, אם בהחלטה מינהלית על ביקור שנתי אחד לפחות במוזיאון לכל תלמיד כחלק מתכנית הלימודים, אם בשינוי ההנחיות לסל תרבות ואם בהגדלה משמעותית של סעיף הסבסוד לתלמידים המגיעים לביקור מודרך במוזיאונים. צעדים אלה עשויים להוסיף למוזיאונים עוד 700 אלף ביקורי תלמידים בשנה.

ז. סיכום

מכל מוסדות התרבות, המוזיאונים הם המייצגים והמשמרים את ערכי העם והלאום, ערכים אסתטיים אוניברסליים, זכרון הסטורי, ערכי טבע, נוף ומדע. להם התפקיד להוות את התשתית התרבותית והרוחנית של המדינה לאורך הדורות, לארגן את המכנה המשותף בין כל הפרטים המרכיבים את החברה כולה ולהעביר אותו מדור לדור.

השמירה על התשתית התרבותית חשובה לא פחות משמירה על התשתית הפיסית והנופית. ללא תשתית תרבותית ברת קימא, ללא רוח, תהפוך החברה לישות חומרית בלבד, שאין משמעות לקיומה מעבר לקיום המטריאלי. חברה כזו לא תוכל לשרוד לאורך השנים. עמים שלא ידעו לשמור על ייחודם הלאומי, ההסטורי ועל מורשתם התרבותית, סופם שהסתלקו מעל במת ההסטוריה.

מוטלת חובה על המדינה לשמור על מוסדות שקמו כאן בארץ במאה השנים האחרונות, בהם מוסדות שקמו לפני הקמת המדינה. כבר אז ידעו האבות המייסדים בתקופת מחסור ומשבר, לאתר את המשאבים כדי להקים את מוסדות התרבות, שהקמתם היתה חלק מהפרויקט הציוני עצמו. היום, כאשר המצב החומרי, רמת החיים של הפרטים והמשאבים הכלכליים העומדים לרשות המדינה שונים לחלוטין, אין הצדקה למצב הדברים הנוכחי, שבו מוסדות שהוקמו בעמל שנים, לא יוכלו להמשיך ולפעול כדי לשמר את מה שקיים וכדי לתרום את חלקם לדורות הבאים.

על המדינה להבטיח גם את המשך פיתוחם וגידולם של המוזיאונים הקיימים ואלו שיקומו בעתיד. הזמן אינו עומד מלכת, ההסטוריה עדיין ממשיכה להכתב ומוזיאונים חדשים ממשיכים לקום. לכן, לצד שימור הקיים יש לשמור על המשך הפיתוח בהווה ובעתיד.

מאיר אמיר

מיקי גור

7 במרץ 2013